

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

10-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 5/10 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Ismoilov Ubaydulla Mamat o'g'li

SUYIRLITEPA YODGORLIGIDA OLIB BORILGAN ARXEOLGIK TADQIQOTLAR

VA TOPILGAN AYRIM TANGALAR TAHLILI 11-19

Saidboboyeva Gulzora Nematjonovna

O'ZBEKISTON ELEKTR ENERGETIKA SANOATI RIVOJIDA D.P.ROZITNING O'RNI 20-24

Umarov Sardor Yakubovich

XX ASRNING OXIRI-XXI ASR BOSHIDA GERMANIYA DAVLAT MOLIIYASI VA

BIRLASHTIRISHNING MOLIIYAVII OQIBATLARI..... 25-31

Eshonkulov Shaxzod Eshkuvatovich

AHOLINING LOKAL-ETNOGRAFIK GURUHLARI VA ULAR BILAN BOG'LIQ

TOPONIMLAR 32-37

Olimov Nodirbek Anvarjon o'g'li

QO'QON XONLIGI ETNIK HOLATIGA OID MA'LUMOTLAR

(“TARIXI SHOHRUXII” ASARI MISOLIDA) 38-41

Mo'minov Xusanboy Madaminjonovich, Daminova Mashhuraxon

DAVRIY MATBUOT VA UNING JAMIYAT TARAQQIIYOTIDAGI O'RNI..... 42-45

Ahmedov Bahodir Ismailovich

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ICHKI ISHLAR VAZIRLIGI AKADEMIYASINING

TARIXII BOSQICHLARI 46-55

Ravshanov Mahmud

ALISHER NAVOIYNING ASARLARIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN

FOYDALANISH MAHORAT: YECHIMLAR VA ZAMONAVII YONDASHUV MASALALARI..... 56-59

Asadova Ra'no Baymanovna

O'ZBEKISTON VA HINDISTON O'RTASIDAGI ILM-FAN HAMKORLIGI TARIXI

VA ZAMONAVII BOSQICHLARI 60-64

Qurbonova Marg'uba

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TIL SIYOSATI EVOLYUTSIYASI

VA MILLII IDENTITETNI SHAKLLANTIRISH JARAYONLARI

(1991–2025 YILLAR TAHLILI) 65-68

Kamolova Habiba Muhammadiyevna

SOBIQ SOVET HOKIMIYATI YILLARIDA SHAHRISABZ IQTISODII

INFRATUZILMASIDAGI ZIDDIYATLI O'ZGARISHLAR 69-74

Ergashev Umar Kuzyevich

XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGI G'UZOR BEKLIGI AHOLISI

TARIXI (HARDURI ETNOGRAFIK GURUHI MISOLIDA) 75-79

Ergashev Akhror

THE FACTORS THAT HAVE LED TO INTERNAL CRISES IN PAKISTAN,

AND THE SUBSEQUENT STRENGTHENING OF THE MILITARY'S ROLE

IN THE COUNTRY'S POLITICAL LIFE 80-88

<i>Qurbonov Abbos Shonazarovich</i> SUN'YI INTELLEKT YORDAMIDA ARXIV HUJJATLARINI TAHLIL QILISH: YANGI TARIXIY YONDASHUVLAR	89-93
<i>Esanova Nilufar</i> CHET EL INVESTITSİYALARINING O'ZBEKISTON SANOAT SIYOSATIDAGI O'RNI: XALQARO HAMKORLIK TAJRIBASI ASOSIDA TAHLIL (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA)	94-97
<i>Askarxodjayev Yaminxon Muxammedovich</i> "MAORIF VA O'QUTG'UCHI" JURNALI "MEHNAT MAKTABI NIMA DEMAK?" MAQOLASIDA O'ZBEKISTON SSRDA AMALIY TA'LIM G'OYASINING DASTLABKI NAZARIY ASOSLARI (1925-YIL, 1-SONI MISOLIDA)	98-105
<i>Ismatova Zulfizar</i> O'ZBEK MILLIY KIIYIMLARINING TAVSIFI VA TASNIFI	106-114
<i>Abdualimova Durdona Shavkat qizi</i> G'AZNAVIYLAR QUDRATINING YEMIRILISH NUQTASI.....	115-125
<i>Xadjamuratova Matlyuba Xoshimovna</i> YOSHLARNI IJTIMOIIY HIMOYA QILISH – TADQIQOTLARNING MUHIM YO'NALISHI	126-129
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> ILMIY RAHBARLIK VA INNOVATSION BOSHQARUVDA O'ZBEK AYOL OLIMALARINING ROLI	130-134
08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI	
<i>Doniyorova Shaxnoza Doniyorovna</i> O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA GEOLOGIYA VA YENGIL SANOAT TARMOQLARI O'RTASIDAGI INTEGRATSIYANING RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI	135-142
<i>Jumaniyazov Nodirbek Odilbek o'g'li</i> MINTAQA IQTISODIYOTINI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA SANOAT TARKIBIY O'ZGARISHLARIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR (XORAZM VILOYATI MISOLIDA)	143-151
<i>Sharipova Gulchehra Farhod qizi</i> IMPROVING THE PRACTICAL MECHANISM OF EDUCATION QUALITY MANAGEMENT BASED ON FOREIGN EXPERIENCE: IN THE CASE OF JAPAN	152-157
<i>Nurmurodov Zafarjon Nurmurod o'g'li</i> MARKAZIY OSIYO DAVLATLARIDA MAHALLIY BOSHQARUV TIZIMLARIDA SUN'IY INTELLEKT QO'LLASH TAJRIBASI: O'ZBEKISTON UCHUN XULOSALAR	158-162
<i>Sharopov Nurmuhammad Bobirovich</i> DAVLAT SIYOSATI VA YASHIL IQTISODIYOT: SUBSIDİYALAR, SOLIQ VA RAG'BATLAR	163-166
<i>Ibragimov Nodir Nusriddinovich</i> AGRAR SEKTORNI INNOVATSION RIVOJLANISHNI TA'MINLASHDA EKONOMETRIK PROGNOZLASH USHLARINING TAKOMILLASHTIRILGAN YONDASHUVLARI	167-174

<i>Soxadaliyev Abdurashid Mamadaliyevich</i> CHORVACHILIK MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQRISH HAJMINI OSHIRISHDA BOZOR MEXANIZMLARINI RIVOJLANTIRISH.....	175-179
--	---------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Raupova Ra'no Sohibovna</i> GLOBALASHUV VA AXBOROTLASHGAN JAMIYATDA IBN SINO MEROSIDAN FOYDALANISH.....	180-184
<i>Mamayusupov Umidjon Kurbanovich</i> JAMIYATNI BOSHQARISHDA ILMIY BASHORATNING METODOLOGIK VA PROGNOSTIK VAZIFALARI	185-189
<i>Ergashev Ozodbek Shavkatovich</i> YANGI DAVR G'ARB FALSAFASIDA INSON MUAMMOSI	190-194
<i>Alimova Shaxnoza Xamidovna</i> NOGIRONLIGI BO'LGAN YOSHLARNING JAMIYAT HAYOTIDAGI TO'LAQONLI ISHTIROKI: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR	195-205
<i>Tolipov Baxtiyor</i> YOSHLAR IQTISODIY FAOLLIGINING TARIXIY GENEZISI VA RIVOJLANISH OMILLARI	206-211
<i>Rasulov Azizxon Mukhamadqodirovich</i> AXBOROT TIZIMLARI, MAHSULOTLARI VA XIZMATLARIDAN AXBOROT BIZNESI MUHITINI YARATISH ASOSLARI.....	212-218
<i>Abdullayeva Ziyoda Nabiyevna</i> RAQAMLI JAMIYATDA AXLOQIY ISHONCHNI AVTOMATIK BAHOLASH TIZIMI	219-225
<i>Yekubova Mavluda Iskandarovna</i> RAQAMLASHGAN JAMIYATDA KOMMUNIKATIV REALLIK VA KOMMUNIKATIV RATSIONALLIK	226-232
<i>Madraximov Atabek Abduraximovich</i> EKOLOGIK TARBIYA HAMDA BILIM – EKOLOGIK MADANIYAT POYDEVORI	233-238
<i>Рахматов Нуриддин Негкадамович</i> МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ ДУХОВНО-НРАВСТВЕННЫХ КАЧЕСТВ В ТВОРЧЕСТВЕ ХУСЕЙНА ВОИЗА КАШИФИ	239-243
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> YOSHLAR ORASIDA GIYOHVAND MODDALAR VA SPIRTLILIKLARGA QIZIQISHNING IJTIMOYIY SABAB VA OQIBATLARI	244-247
<i>Xudoykulov Azamat Beshumovich, Saidov Shomahmud Azamat o'g'li</i> INSON FALSAFASI	248-252
<i>Baratova Madina Xasanovna</i> KAMBAG'AL OILA FARZANDLARINING IJTIMOYIY FAOLLIGINI TA'MINLASH: INDIVIDUAL VA IJTIMOYIY OMILLAR	253-259
<i>Ismoilov Maxamadixon Isroilovich</i> IQTISODIY ADOLAT VA FAROVONLIK FALSAFASI: ETIK TAMOIYILLAR VA IJTIMOYIY NOMUTANOSIBLIKLAR TAHLILI	260-269
<i>Obidov Asliddin Shavkatovich</i> COSMIC UNITY AND MORAL CONSCIOUSNESS: REINTERPRETING FARGHANI'S COSMOLOGY THROUGH CHITTICK'S LENS	270-274

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Kaniyazova Jupargul Orinbayevna</i> THE RETROSPECTIVE PLOT IN THE SHORT NOVELS OF CH. AITMATOV	275-280
<i>Алиева Эльвина Аметовна, Нуруллаева Дилбар Алиевна</i> СПОСОБЫ ВЫРАЖЕНИЯ СРАВНЕНИЯ НА ЛЕКСИЧЕСКОМ, СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНОМ И МОРФОЛОГИЧЕСКОМ УРОВНЯХ (НА МАТЕРИАЛЕ РАССКАЗОВ А. И. КУПРИНА)	281-285
<i>Sanaqulova Fayoz</i> REKLAMA MATNLARIDA METAFORA TURLARI VA YONDOSH HODISALAR.....	286-289
<i>Ruzibayeva Aziza Kahramanovna</i> THE THEME OF EXILE AND ALIENATION IN BYRON'S POETRY	290-293
<i>Norqobilova Nigora Uralovna</i> O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDAGI OLQISH VA QARG'ISH SO'ZLARING LINGVOMADANIY SHARTLANISHI	294-298
<i>Ahmedova Fayyoz Rashidovna</i> O'ZBEKISTONDA ICHKI TURIZM RIVOJLANISHINING INFRATUZILMAVIY, RAQAMLI VA SOTSIOMADANIY DRAYVERLARI	299-306
<i>Elmuratova Zamira Khodjamuratovna</i> SOME PECULARITIES OF ENGLISH, KARAKALPAK AND TURKMEN PROVERBS ABOUT LABOR.....	307-310

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Sultanova Sabohat Alisherovna</i> FURTHER DEVELOPMENT OF THE INSTITUTE FOR ASSESSMENT OF REGULATORY IMPACT IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN AS AN ELEMENT OF "SMART REGULATION"	311-317
<i>Qushboqov Shohrux Xasan o'g'li</i> JAZONI IJRO ETISH MUASSASALARINING TURLARI VA ULARNING FUQAROLIK-HUQUQIY MAQOMINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI BORASIDA AYRIM MULOHAZALAR.....	318-328
<i>Egamberdiyev Vohidjon Otabekovich</i> JAZONI IJRO ETISH MUASSASALARIDAN OZOD ETILGAN SHAXSLARNI IJTIMOY REABILITATSIYA QILISH VA MOSLASHTIRISH FAOLIYATINI TASHKIL ETISH	329-339
<i>Xushvaqtov O'tkir Temirovich</i> VOYAGA YETMAGANLAR TOMONIDAN SODIR ETILADIGAN JINOYATLAR PROFILAKTIKASI BO'YICHA MILLIY QONUNCHILIK NORMALARI TAHLILI	340-346
<i>Leonid Khvan Borisovich, Zilola Gulimova</i> THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PUBLIC ADMINISTRATION.....	347-353
<i>Normatova Shirin Abdalnabiyevna</i> XOTIN-QIZLARGA NISBATAN ZO'RAVONLIKKA QARSHI KURASH BO'YICHA MILLIY QONUNCHILIKDAGI BO'SHLIQLAR TAHLILI	354-362

<i>Каюмова Асая Султномуродовна</i> ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВЫЕ РЕФОРМЫ В УЗБЕКИСТАНЕ: ПРАКТИЧЕСКИЕ РЕЗУЛЬТАТЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	363-368
<i>Abdullayeva Sabohat Asatullo qizi</i> KRIPTOAKTIVLARGA OID JINOYATLAR VA XALQARO HUQUQIY TARTIBGA SOLISH ...	369-377
<i>Imomniyozov Doniyorbek Baxtiyor o'g'li</i> VIRTUAL MULKNING HUQUQIY REJIMI: SUI GENERIS YONDASHUV	378-392
<i>Amonov Zavqiddin</i> ISLOM HUQUQIDA MULKIY HUQUQLAR PARADIGMASI	393-400
<i>Saidmuradov Najmiddin Nabijonovich</i> YUQORI INSTANSIYA SUDLARIDA PROKUROR ISHTIROKINING JINOYAT-PROTSESSUAL JIHATLARI	401-405
<i>Makhmudjanova Mokhirakhon</i> ANALYSIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCE IN ENSURING GENDER EQUALITY	406-411
<i>Нормуродова Азиза Азимжон кизи</i> СЕКСУАЛЬНОЕ НАСИЛИЕ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИЗОБРАЖЕНИЙ: ПОНЯТИЕ, ФОРМЫ И ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ	412-418

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

<i>Utkirov Nusrat</i> BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA HARAKAT SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA MUAMMOLI- MODULLI YONDASHUVLAR	419-424
<i>Jamolova Shahlo Qobilovna</i> BO'LAJAK FIZIKA FANI O'QITUVCHILARINING KASBIY KOMPETENTLIGINI DASTURIY TA'LIM VOSITALARIDAN FOYDALANIB RIVOJLANTIRISH METODIKASI ("REAL GAZLAR. MOLEKULALARARO O'ZARO TA'SIR. REAL GAZLAR. VAN-DER-VAALS TENGLAMASI" MAVZU MISOLIDA)	425-428
<i>Rasulova Moxidil</i> TIBBIYOT TA'LIMI TIZIMIDA FUNDAMENTAL FANLARNI O'ZLASHTIRISHDA TALABALAR BILIMINI BAHOLASHNING ASOSIY SABABLARI VA DIDAKTIK IMKONIYATLARI	429-438
<i>Ismailov Oybek Abdurasulovich</i> ANESTEZIOLOGIYA FANINI O'QITISHDA ENTRUSTABLE PROFESSIONAL ACTIVITIES (EPA) TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANIB TALABALARGA MALAKAVIY TA'LIM BERISH	439-445
<i>Davlatova Nilufar Vosiljonovna</i> BO'LAJAK IQTISODCHI MUTAXASSISLARNING KREATIV IQTISODIY FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHDA PROBLEMALI VA LOYIHALI O'QITISH TEXNOLOGIYALARI	446-449

Received: 20 October 2025
Accepted: 15 November 2025
Published: 30 November 2025

Article / Original Paper

ANALYZING ARCHIVAL DOCUMENTS USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE: NEW HISTORICAL APPROACHES

Kurbanov Abbos Shonazarovich

Senior Lecturer at the University of Economics and Pedagogy

Abstract. This article explores the possibilities and advantages of using artificial intelligence technologies in the analysis of archival documents. It examines the role of modern algorithms in digitizing historical data, automatic text recognition (OCR), information classification, and identifying logical connections among historical sources. The study highlights how AI tools can accelerate historical research, improve public access to archival materials, and contribute to the preservation of historical memory. The impact of technological approaches on the methodology of historiography is also discussed.

Keywords: artificial intelligence, archival documents, digitization, historiography, data analysis, algorithms, digital history.

SUN'IY INTELLEKT YORDAMIDA ARXIV HUJJATLARINI TAHLIL QILISH: YANGI TARIXIY YONDASHUVLAR

Qurbanov Abbos Shonazarovich

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti katta o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada arxiv hujjatlarini tahlil qilishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari va afzalliklari yoritilgan. Tarixiy ma'lumotlarni raqamlashtirish, matnni avtomatik tanib olish (OCR), ma'lumotlarni tasniflash hamda tarixiy manbalar orasidagi mantiqiy bog'lanishlarni aniqlash jarayonlarida zamonaviy algoritmlarning o'rnini tahlil etiladi. Sun'iy intellekt vositalari yordamida tarixchi olimlarning ilmiy izlanishlarini tezlashtirish, arxiv ma'lumotlarini keng ommaga ochish va tarixiy xotirani saqlash imkoniyatlari muhokama qilinadi. Tadqiqotda texnologik yondashuvlarning tarixshunoslik metodologiyasiga ta'siri ham baholangan.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, arxiv hujjatlari, raqamlashtirish, tarixshunoslik, ma'lumotlarni tahlil qilish, algoritmlar, raqamli tarix.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI10Y2025N14>

XXI asrda tarix fanining rivojlanishida axborot texnologiyalari, xususan sun'iy intellekt texnologiyalari muhim o'rin tutmoqda. Tarixchilar uchun arxiv hujjatlari — o'tmishni o'rganishning asosiy manbasi bo'lib, ularning hajmi va xilma-xilligi yildan-yilga ortib bormoqda. Shu bois arxiv ma'lumotlarini tahlil qilishda avtomatlashtirilgan vositalarga ehtiyoj sezilarli darajada oshdi. Sun'iy intellektning rivojlanishi bu sohada yangi istiqbollarni ochdi: katta hajmdagi matnli hujjatlarni qisqa vaqt ichida o'rganish, ularni mavzular bo'yicha tasniflash va manbalar orasidagi mantiqiy bog'lanishlarni aniqlash imkoniyati paydo bo'ldi. Bu jarayon tarixshunoslikning raqamli bosqichga o'tishiga zamin yaratmoqda.

Arxiv materiallarini raqamlashtirish (digitizatsiya) tarixiy ma'lumotlarni saqlash va ulardan foydalanish samaradorligini oshiradi. Skanerlangan hujjatlar sun'iy intellekt tizimlari uchun kirish ma'lumotlari sifatida xizmat qiladi. Shu orqali arxivlar nafaqat saqlanadi, balki

ularning tahlil qilish imkoniyatlari kengayadi. Ko'plab mamlakatlarda (masalan, AQSh, Rossiya, Yaponiya, Germaniya) milliy arxivlar raqamli tizimlarga o'tkazilmoqda. O'zbekiston ham bu yo'nalishda faol ishlamoqda — 2020-yillarda davlat arxivlarini raqamlashtirish dasturi yo'lga qo'yildi.

Optik belgilarni tanish (OCR) texnologiyasi tarixiy hujjatlarni matnga aylantirishda muhim rol o'ynaydi. Eski yozuvdagi xatolarni tuzatish, arab, fors yoki lotin yozuvida bo'lgan matnlarni bir tizimga keltirish uchun mashina o'rganish modellari qo'llaniladi. Tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) texnologiyalari esa arxiv hujjatlaridagi mazmunni tahlil qilish, shaxslar, joy nomlari, sanalar va voqealar o'rtasidagi aloqalarni aniqlash imkonini beradi. Masalan, sun'iy intellekt algoritmlari "Amir Temur" nomi bilan bog'liq barcha hujjatlarni avtomatik aniqlab, ularning davr va manbalar bo'yicha taqsimotini ko'rsatishi mumkin.

Sun'iy intellekt yordamida tarixiy manbalarni tahlil qilish faqat matnni o'qish emas, balki ma'lumotlar orasidagi mantiqiy aloqalarni aniqlashni ham o'z ichiga oladi. Katta hajmdagi arxiv ma'lumotlarida yashirin tarixiy tendensiyalarni topish, ijtimoiy-siyosiy jarayonlarni modellashtirish, vaqt bo'yicha o'zgarishlarni tahlil qilish — bularning barchasi SI texnologiyalarining amaliy natijalaridir. Masalan, "tematik tahlil" yoki "semantik tarmoqlar" orqali tarixiy shaxslar o'rtasidagi aloqalar grafik shaklda tasvirlanishi mumkin. Sun'iy intellektning joriy etilishi tarixshunoslikda metodologik burilishni yuzaga keltirmoqda. Endilikda tarixchi faqat manba to'plovchi emas, balki raqamli tahlilchi sifatida faoliyat yuritadi. Bu esa tarix fanini matematik modellashtirish, ma'lumotlar tahlili va vizualizatsiya bilan bog'laydi. Shu bilan birga, tarixchi tomonidan ma'lumotlarni to'g'ri talqin qilish, SI natijalarini tanqidiy baholash masalalari ham muhim ahamiyat kasb etadi. Texnologiya yordamchi vosita bo'lsa-da, tarixiy tafakkur insonning ilmiy idroki bilan birgalikda ishlashi zarur.

So'nggi o'n yilliklarda tarixshunoslikda sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining qo'llanilishi bo'yicha tadqiqotlar jadal rivojlanmoqda. Ilgari arxivshunoslik va tarixiy manbashunoslik an'anaviy metodlarga asoslangan bo'lsa, bugungi kunda raqamli texnologiyalar, mashina o'rganish (Machine Learning), tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) kabi vositalar tarixiy ma'lumotlarni tahlil qilishda faol qo'llanmoqda. Quyida ushbu yo'nalish bo'yicha nashr etilgan eng muhim ilmiy manbalar tahlil qilinadi.

Xorijlik olim J. Kaplanning *"Sun'iy intellekt: har kim bilishi lozim bo'lgan narsa"* nomli asarida sun'iy intellekt tushunchasining mazmuni, rivojlanish bosqichlari va uning gumanitar fanlarga ta'siri yoritiladi. Muallif SI texnologiyalarini inson tafakkurini modellashtirish vositasi sifatida baholaydi. Unga ko'ra, SI nafaqat matematik yoki texnik muammolarni hal qilishga xizmat qiladi, balki ma'lumotlarni idrok etish va tahlil qilish jarayonlarini avtomatlashtirish orqali ijtimoiy fanlarda yangi imkoniyatlar yaratadi. Ushbu g'oya tarixiy tadqiqotlarda SI dan foydalanishning nazariy asosini shakllantiradi [1; 250-b].

Xorijlik olimlar S. Russell & P. Norviglarning *"Sun'iy intellekt: zamonaviy yondashuv"* nomli qo'llanmasida sun'iy intellektning asosiy tamoyillari – mashina o'rganish, bilimlarni ifodalash, algoritmlar, va tabiiy tilni qayta ishlash metodlari tahlil etilgan. Asarda keltirilgan konseptual yondashuvlar tarixiy hujjatlarni tahlil qilishda, ayniqsa OCR (Optik belgilarni tanish) va NLP (tabiiy tilni qayta ishlash) texnologiyalarini qo'llashda muhim nazariy poydevor bo'lib xizmat qiladi. Russell va Norvigning ishlari SI metodlarini arxivshunoslik sohasiga moslashtirish uchun ilmiy asos yaratgan [2; 11-b].

Xorijlik olim L.Smithning *“Raqamli gumanitar fanlar va arxivshunoslik”* nomli tadqiqotida arxivshunoslikni raqamli gumanitar fanlar bilan integratsiya qilish zaruriyatini asoslaydi. Unga ko‘ra, raqamlashtirish jarayoni faqat ma’lumotlarni saqlash vositasi emas, balki ularni qayta tahlil qilish uchun yangi ilmiy muhit yaratadi. Muallif “raqamli arxivlar” atamasini ilmiy muomalaga kiritib, tarixchi tadqiqotchilar uchun yangi metodologik yondashuvlarni taklif etadi. Bu asar raqamli tarixshunoslik nazariyasini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi [3; 312-b].

Xorijlik olimlar W. Duff & V. Harris V. *“Raqamli davrda arxivshunoslik fani”* nomli manbasida arxiv tizimlarining raqamli asrda qanday o‘zgarayotganligi tahlil qilinadi. Mualliflar sun’iy intellekt va katta ma’lumotlar (Big Data) texnologiyalarining arxiv ishini optimallashtirishdagi rolini ko‘rsatib o‘tadilar. Xususan, mashina o‘rganish usullari yordamida hujjatlarni avtomatik tasniflash, tematik indeksatsiya qilish va metama’lumotlar tizimini yaratish misollari keltiriladi. Ushbu tadqiqot arxivshunoslikning texnologik transformatsiyasini amaliy misollar orqali isbotlaydi [4; 278-b].

Xorijlik olim T. Underwoodning *“Masofaviy tahlil: raqamli dalillar va adabiy o‘zgarish”* nomli asarida katta matn korpuslarini avtomatik tahlil qilish orqali tarixiy jarayonlarni o‘rganish usullarini tavsiflaydi. U “masofaviy o‘qish” (distant reading) deb nomlangan yondashuvni ilgari suradi, bu esa alohida manbalarni emas, balki yuz minglab matnlarni birgalikda statistik va semantik jihatdan tahlil qilish imkonini beradi. Tarixshunoslikda bu usul hujjatlar tematikasi, davriy o‘zgarishlar va til evolyutsiyasini aniqlashda muhim metod hisoblanadi [5; 240-b].

Xorijlik olim E. Bender & A.Koller *“Tabiiy tilda ma’noni anglash yo‘lida: semantika, shakl va tushunish”* maqolasida tabiiy tilni qayta ishlash jarayonida semantik tahlilning murakkabligi tahlil qilingan. Mualliflar tarixiy matnlarning o‘ziga xos xususiyatlari — arxaik terminologiya, o‘zgaruvchan imlo va uslub farqlari — sun’iy intellekt modellari uchun qiyinchilik tug‘dirishini ko‘rsatadilar. Shu bois ular tarixiy korpuslar uchun maxsus NLP modellarini ishlab chiqish zarurligini ta’kidlaydilar. Bu fikr tarixiy manbalarni tahlil qilishda SI modellarini moslashtirish zaruratini asoslaydi [6; 26-b].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 10-avgustdagi qarori — “Arxiv ishini raqamlashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” nomli hujjat milliy arxiv tizimini modernizatsiya qilish, arxiv materiallarini elektron formatga o‘tkazish, yagona raqamli platforma yaratish va metadata tizimini ishlab chiqish masalalarini belgilaydi. Ushbu siyosiy qaror O‘zbekistonda sun’iy intellekt texnologiyalarini arxivshunoslik amaliyotiga joriy etish uchun huquqiy va tashkiliy zamin yaratgan [7; 8-b].

Tadqiqotchi olim S. Turdiyev *“Raqamli tarix va sun’iy intellekt: yangi tarixshunoslik yondashuvlari.”* nomli tadqiqotida O‘zbekistonda raqamli tarix yo‘nalishining shakllanish jarayoni, sun’iy intellektning tarixiy tahlildagi o‘rni va tarixiy xotira siyosatiga ta’siri yoritilgan. Muallif SI yordamida tarixiy jarayonlarni qayta modellashtirish g‘oyasini ilgari suradi. Bu yondashuv O‘zbekiston tarixshunosligi uchun yangi ilmiy paradigma — raqamli tarixshunoslik konsepsiyasini shakllantirishga asos bo‘ladi [8; 45-b].

Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, sun’iy intellekt texnologiyalarining arxivshunoslik va tarixshunoslikdagi qo‘llanilishi hozirda jadal rivojlanayotgan ilmiy yo‘nalishdir. G‘arb olimlari asosan SIning nazariy va texnik asoslarini ishlab chiqqan bo‘lsa, mahalliy tadqiqotchilar bu tajribani amaliyotga joriy etish, milliy arxivlar bilan integratsiya

qilish masalalariga e'tibor qaratmoqda. Sun'iy intellekt yordamida arxiv hujjatlarini tahlil qilish nafaqat tarixiy manbalarni tezroq o'rganish, balki ularning mazmuniy bog'lanishlarini chuqurroq anglash, tarixiy tendensiyalarni aniqlash va raqamli xotira tizimini shakllantirish imkonini beradi.

Kelajakda bu yo'nalishda quyidagi ustuvor vazifalar dolzarb bo'lib qoladi:

- tarixiy matnlar uchun maxsus NLP modellarini ishlab chiqish;
- O'zbekiston arxivlarini to'liq raqamlashtirish va SI tizimlari bilan integratsiyalash;
- raqamli tarixshunoslik metodologiyasini mustahkamlash.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining arxiv hujjatlarini tahlil qilishda qo'llanilishi tarix fanida yangi ilmiy bosqichni boshlab bermoqda. Tarixshunoslikda raqamli vositalardan foydalanish natijasida manbalarni tahlil qilish tezligi, aniqligi va qamrovi sezilarli darajada kengaymoqda.

Adabiyotlar tahlili va mavjud amaliy tajriba quyidagi asosiy xulosalarga olib keldi:

Birinchidan, sun'iy intellekt tarixiy tadqiqotlarda yangi metodologik yo'nalishni yaratmoqda. AI texnologiyalari tarixchi tadqiqotchilarga katta hajmdagi arxiv hujjatlarini qisqa vaqt ichida saralash, tahlil qilish va tematik jihatdan tasniflash imkonini beradi. Bu esa tarixshunoslikni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqmoqda.

Ikkinchidan, raqamlashtirish tarixiy xotirani saqlashning eng samarali shakliga aylanmoqda. Raqamli arxiv tizimlari tarixiy hujjatlarning yo'qolib ketish xavfini kamaytiradi, ularni keng jamoatchilik uchun ochiq va qulay holatga keltiradi.

Uchinchidan, OCR va NLP texnologiyalari tarixiy matnlar tahlilida inqilobiy o'zgarishlar keltirdi. Optik belgilarni tanish (OCR) va tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) texnologiyalari eski yozuvlar, shuningdek, arab va fors tili asosidagi hujjatlarni zamonaviy o'qiladigan formatga o'tkazish imkonini beradi.

To'rtinchidan, tarixshunoslikda sun'iy intellektidan foydalanish inson tafakkurini to'liq almashtirmaydi. Texnologiyalar yordamchi vosita sifatida xizmat qiladi, ammo natijalarni talqin qilish, ularni tarixiy kontekstda baholash faqat tadqiqotchining ilmiy salohiyatiga bog'liq.

Beshinchidan, O'zbekiston tajribasi tarixiy merosni raqamlashtirishda mintaqaviy yetakchilikka intilmoqda. Davlat miqyosida qabul qilingan qarorlar va dasturlar milliy arxiv tizimini modernizatsiya qilish, SI texnologiyalarini bosqichma-bosqich joriy etish uchun huquqiy asos yaratdi.

Sun'iy intellekt yordamida arxiv hujjatlarini tahlil qilish — bu shunchaki texnik jarayon emas, balki tarixiy tafakkurning yangi bosqichidir. U tarixiy ma'lumotlarga yangicha yondashuvni, manbalarni qayta o'qish va ularning o'zaro aloqalarini chuqurroq anglash imkonini beradi. O'zbekiston tarixshunosligi uchun bu yo'nalish milliy tarixni global miqyosda raqamli asosda o'rganishning yangi davrini boshlab beradi.

Sun'iy intellekt yordamida arxiv hujjatlarini tahlil qilish tarix faniga yangi imkoniyatlar ochib bermoqda. Bu yondashuv nafaqat tarixiy manbalarni saqlash va tizimlashtirishni osonlashtiradi, balki tarixiy jarayonlarni chuqurroq tahlil qilishga zamin yaratadi. Shu bilan birga, SI texnologiyalarini tarixshunoslikka to'g'ri integratsiya qilish, etik va ilmiy me'yorlarni saqlash masalalari ham dolzarbdir. Kelajakda O'zbekiston arxivlarini to'liq raqamlashtirish va sun'iy intellekt asosidagi tahlil platformalarini yaratish — milliy tarixni yanada chuqur va ilmiy asosda o'rganish uchun muhim qadam bo'ladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Kaplan, J. Sun'iy intellekt: har kim bilishi lozim bo'lgan narsa.– 2021. – Oxford University Press. – 250 b.
2. Russell, S.; Norvig, P. Sun'iy intellekt: zamonaviy yondashuv.– 2022. – Pearson Education. – 1130 b.
3. Smith, L. Raqamli gumanitar fanlar va arxivshunoslik.– 2020. – Cambridge University Press. – 312 b.
4. Duff, W.; Harris, V. Raqamli davrda arxivshunoslik fani.– 2021. – Routledge. – 278 b.
5. Underwood, T. Masofaviy tahlil: raqamli dalillar va adabiy o'zgarish.– 2019. – The University of Chicago Press. – 240 b.
6. Bender, E.; Koller, A. Tabiiy tilda ma'noni anglash yo'lida: semantika, shakl va tushunish.– 2020. – Proceedings of the 58th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics. – B. 5185–5198.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Arxiv ishini raqamlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror.– 2021-yil 10-avgust. – Toshkent. – 12 b.
8. Turdiyev, S. "Raqamli tarix va sun'iy intellekt: yangi tarixshunoslik yondashuvlari."– 2023. – Tarix va Jamiyat jurnali, №2. – B. 45–52.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ S/10 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).